

Agresja a socjalizacja w rodzinie

Socjalizacja odnosi się do procesu, w wyniku którego ludzie nabywają umiejętności, wiedzę oraz dyspozycje umożliwiające im bardziej lub mniej efektywne uczestnictwo w grupie i społeczności jako całość (Brim, 1966).

Socjalizacja to rozwój osobowości w kierunku społecznie pożądanym (Przeclawski, 1971), powodującym wystąpienie u jednostki „korzystnych zmian w zakresie czynności społecznych” (Skorny, 1976).

Za najważniejszy element środowiska społecznego w procesie socjalizacji uważa się rodzinę.

Rodzina ze swym specyficznym klimatem stanowi ten rodzaj kontekstu rozwojowego, w którym zachodzi wyposażenie dziecka w instrumenty niezbędne do społecznego funkcjonowania dziecka w okresie jego dzieciństwa i później w jego dorosłym życiu (Frączek, 1985). Przez klimat rodziny rozumie się więc specyficzne, zabarwione emocjonalnie wzajemne ustosunkowania członków rodziny. Spójność rodziny to odczuwanie przez wszystkich członków rodziny emocjonalnej i behawioralnej wspólnoty. Wspólnotę tę określa wzajemne wspieranie się, harmonia, przyjaźń, brak konfliktów między poszczególnymi członkami rodziny i realizowanie razem różnych rodzajów aktywności. Plastyczność rodziny to zdolność rodziny do zmieniania swojej struktury organizacyjnej w odpowiedzi na ważne wydarzenia zachodzące wewnątrz rodziny i poza nią. Stopień plastyczności wyznaczany jest tym, jak ściśle są zasady i reguły organizujące życie rodziny oraz kontrola przestrzegania tych zasad. Zgodnie z systemowymi teoriami funkcjonowania rodziny (cyt. za Kirwil: Moos, 1976; Olson, 1982) zarówno skrajnie wysoka, jak skrajnie niska spójność oraz plastyczność rodziny prowadzą do rozwoju dysfunkcyjnych zachowań u poszczególnych członków rodziny. Zgodnie z tymi teoriami spójna rodzina to rodzina, w której dziecko nie ma możliwości nauczenia się konfliktowych interakcji, wzorców agresywnego zachowania, lecz jest to rodzina ograniczająca realizację indywidualnych potrzeb swoich członków. Wysoka spójność rodziny może generować agresję i powodować jej przemieszczanie na obiekty spoza rodziny, np. na osoby ze środowiska szkolnego, czyli mogłoby to być dziecko z tzw. dobrego środowiska o konfliktowych relacjach z rówieśnikami i poprawnych relacjach z członkami własnej rodziny. Z kolei w niespójnej rodzinie dochodzi do silnych konfliktów, kłótni, negatywnych zachowań. W sytuacjach konfliktu dzieci uczą się reagować agresywnie. Wysoka plastyczność rodziny umożliwia dziecku nabycie różnorodnych sposobów rozwiązywania konfliktów, charakteryzuje się dużą elastycznością

reguł zachowania, przez co dzieci z owej rodziny rzadziej manifestują agresję w środowisku rówieśniczym. W przypadku, gdy w środowisku domowym nie ma żadnych reguł, zachowanie dziecka nie jest kontrolowane ani hamowane przez rodzinę o skrajnie wysokiej plastyczności, wówczas brak jest reguł socjalizujących agresję, co sprzyja wzmocnieniu i utrzymywaniu się agresywności dziecka. Podobne znaczenie ma niska plastyczność i wysoka spójność, prowadząca do podobnych konsekwencji dla formowania się agresji dzieci. Gdy w rodzinie kontrola jest nadal silna, w zachowaniu dziecka mogą pojawić się trudności w postaci tendencji do transgresji, której przejawami może być wczesne palenie papierosów, picie alkoholu, manifestowanie agresji w środowisku poza rodzinnym (Kaplan i in., 1982).

Z badań wynika, że jedynie agresywność dziewcząt znajdujących się u progu dorastania (wiek 12 lat) wiąże się z wysoką plastycznością ich rodzin (Kirwil, 1990). Taka charakterystyka rodziny oznacza bardzo niską kontrolę zachowania dziecka w rodzinie, brak obowiązków, dużą zmienność wymagań i oczekiwań wobec członków rodziny. Z badań wynika, że klimat o skrajnie wysokiej spójności lub o skrajnie wysokiej plastyczności stanowi kontekst socjalizacyjny sprzyjający manifestowi agresji dziecka w adolescencji.

Wysoka plastyczność rodziny ma bezpośrednie następstwa dla agresji manifestowanej w okresie adolescencji (14 lat) przez dziewczęta. Wysoka spójność rodziny ma natomiast odległe następstwa dla agresji manifestowanej przez chłopców (15 lat) (Kirwil, 1991).

Socjalizacja oznacza te wpływy i procesy, w wyniku których zachodzi nabywanie kompetencji, wiedzy i dyspozycji, umożliwiających jednostce partycypację w grupie społecznej i społeczeństwie.

Z perspektywy psychologicznej socjalizacja powinna być traktowana jako wynik określonych wpływów i procesów analizowanych na poziomie zachowania człowieka i regulujących aktywność struktur psychicznych.

Twierdzi się, że socjalizacja prowadzi do:

- a) przewidywalności zachowania człowieka w kategoriach dominujących standardów normatywno-społecznych;
- b) efektywności tj. osiągania wyników satysfakcjonujących tak własne „ja”, jak i innych ludzi
- c) przejścia do zachowania indywidualistycznego; zachowania wymagającego kooperacji z innymi ludźmi. Zmiany osobowości w kształtowaniu się regulatorów zachowania zachodzą nie tylko pod wpływem zewnętrznych oddziaływań, lecz również w efekcie własnej

aktywności jednostek. Aktywność jednostki jest zorientowana na wiele różnych obiektów i służy poszerzaniu doświadczenia (Wygotski, 1987).

Socjalizacja jest bezpośrednio wymuszana przez społeczne otoczenie, które tworzy jednostki, kręgi i grupy społeczne oraz inne zespoły ludzi, jak i instytucje, które mają wpływ na wychowanie jednostki (Szczepański, 1970).

Najważniejsze dla socjalizacji elementy społecznego środowiska to rodzina, inne małe grupy (rówieśnicze, klasa szkolna) oraz te organizacje i instytucje, z którymi jednostka utrzymuje ścisły kontakt i w których ramach działa. U podstaw bezpośredniej i pośredniej socjalizacji leżą trzy współdziałające ze sobą podstawowe mechanizmy: środowisko społeczne organizuje indywidualne doświadczenie, dostarcza modeli zachowania, standardów normatywnych i wartości oraz kontroluje wzmocnienia. Modelowanie społeczne (Bandura, 1958; Bronfenbrenner, 1970) polega przede wszystkim na tym, że jednostka przyjmuje od innych odpowiedzi i zachowania, jak i ogólne wzory behawioralne, przelokowania oraz wartości. Źródłem dodatnich i ujemnych wzmocnień są bezpośrednie oddziaływania innych znaczących osób oraz środowiska społecznego, w którym przebiega zachowanie.

Wzmocnienia są tym bardziej efektywne, im bardziej dodatni jest związek (w sferze emocjonalnej oraz w sferze orientacji i wartości) między wzmocnionym, a osobą kontrolującą kary i nagrody (Mika, 1976). Istnieje wiele dowodów na to, że ludzie są uspołecznieni lub antyspołeczni poprzez uczenie się. Zależy to w dużej mierze od siły motywacji, aby stać się jednostkami uspołecznionymi. Stawanie się osobą uspołecznioną opiera się na trzech procesach socjalizacji ściśle ze sobą powiązanych (za E. B. Hurlock, 1985):

1. Uczenie się zachowań społecznie aprobowanych.

Każda grupa społeczna ma własne standardy aprobowanych zachowań, obowiązujące jej członków. Aby stać się uspołecznionymi, dzieci muszą nie tylko widzieć, jakie zachowanie jest aprobowane, lecz muszą także swoje własne zachowanie dostosować do aprobowanych kierunków postępowania.

2. Pełnienie ról społecznie aprobowanych.

Każda grupa społeczna ma swoje własne zwyczajowe wzory zachowań, które są starannie określone i których członkowie grupy powinni przestrzegać.

3. Rozwój postaw społecznych.

Aby stać się jednostkami uspołecznionymi dzieci muszą mieć życzliwy stosunek do ludzi i muszą lubić aktywność społeczną. Wówczas ich przystosowanie społeczne będzie dobre i będą one akceptowane jako członkowie grupy społecznej, z którą się identyfikują.

Ludzie uspołecznieni to ci, których zachowanie odzwierciedla skuteczność trzech procesów socjalizacji.

To, czy dzieci nauczą się dostosowywać do oczekiwań społecznych i czy staną się uspołecznione, zależy od czterech następujących czynników:

1. Ważne są liczne okazje do uspołecznienia się, dzieci nie mogą bowiem nauczyć się współżycia z innymi ludźmi, jeżeli większość swojego czasu spędzają same. Z każdym rokiem potrzebują one więcej nie tylko do przebywania z innymi dziećmi w ich wieku i na ich poziomie rozwoju, lecz również z dorosłymi w różnym wieku i o różnych doświadczeniach.
2. Dzieci nie tylko muszą być zdolne do porozumiewania się z innymi, gdy z nimi przebywają za pomocą słów zrozumiałych dla tych osób, lecz muszą również umieć rozmawiać na tematy, które są zrozumiałe i interesujące dla innych. Mowa uspołeczniiona jest ważnym czynnikiem uspołecznienia, a mowa egocentryczna stoi mu na przeszkodzie. Gdy dzieci stają się starsze i mają wiele doświadczeń społecznych maleje liczba wrogich interakcji, a zwiększa się liczba przyjaznych interakcji z członkami grupy rówieśniczej (wg H. R. Marshall, cyt. Hurlock, 19850)
3. Dzieci nauczą się postępować społecznie tylko wówczas, gdy są motywowane do takiego postępowania. Ich motywacja zależy w znacznej mierze od tego, ile zadowolenia czerpią z aktywności społecznej. Jeżeli kontakty z innymi ludźmi sprawiają dzieciom radość, będą one chciały te kontakty powtarzać, jeżeli zaś kontakty społeczne sprawiają im niewielką przyjemność, będą ich unikać, gdy tylko to będzie możliwe.
4. Istotne znaczenie ma efektywna metoda uczenia się pod kierunkiem. Dzieci uczą się pewnych wzorów zachowań, niezbędnych do dobrego przystosowania społecznego, poprzez próby i błędy. Uczą się również przez praktyczne pełnienie ról- naśladowanie ludzi z którymi się identyfikują. Jednakże nauczą się szybciej, a rezultaty będą lepsze, jeżeli uczyć je będzie osoba, która potrafi tę naukę prowadzić i ukierunkować oraz dobrać im towarzyszy tak, aby byli dobrym wzorem do naśladowania.